

พระตะบองใต้เงา 2 รัฐ
จากปากคำ
2 นักประวัติศาสตร์
‘ให้ผู้อ่านตัดสินใจ
คุณจะใช้ตรงไหน
มากกว่า’ **น.9**

พระตะบองใต้เงา 2 รัฐ

จากปากคำ 2 นักประวัติศาสตร์
‘ให้ผู้อ่านตัดสินใจ คุณจะใช้ตรงไหนมากกว่า’

‘พระตะบอง’ จังหวัดหนึ่งของกัมพูชา มีอาณาเขตติดต่อกับไทยบริเวณชายแดน จันทบุรีและสระแก้ว

นับเป็นพื้นที่ที่ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมมาหลายครั้ง ทั้งยังเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นไปของความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชามาอย่างช้านาน

ตั้งแต่การเป็นเมืองใต้การปกครองของสยาม สู่มืองอาณานิคมฝรั่งเศส กลายเป็นพื้นที่พิพาทในช่วงสงครามเย็น ตลอดจนการเป็นพื้นที่ตั้งมั่นสำคัญของสงครามความขัดแย้งภายใน

ไม่นานมานี้ ‘สำนักพิมพ์มติชน’ ร่วมกับ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จัดงานเปิดตัวหนังสือ ‘พระตะบอง: ดินแดนใต้เงา 2 รัฐ’ โดยมีเจ้าของผลงาน ได้แก่ ผศ.ดร.ณัฐพร ไทยจงรักษ์ อาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และ ดร.ยิ่งยศ บุญจันทร์ อาจารย์คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ร่วมคุยลึกลับ ดำเนินรายการโดย ดร.ชิตพิทักษ์ สุทรสารทูล

ผศ.ดร.ณัฐพร ไทยจงรักษ์ **หวังพัฒนาภาพจำ ‘สงคราม-เสียดินแดน’**

พระตะบอง เป็นภาษาไทย เพราะในกัมพูชาเรียก บัดฏ็อมบอง แปลว่า กระจบองหาย

มีที่มาจากนิทานพื้นบ้านว่า ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จประพาสเมืองพระตะบอง ทรงเห็นว่าเมืองนี้มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม จึงทรงมีพระราชดำริให้สร้างเมืองขึ้นใหม่ที่เมืองพระตะบอง และทรงมีพระราชดำริให้สร้างเมืองขึ้นใหม่ที่เมืองพระตะบอง

ดาถูกพวกมารไปดองโคด้วยแล้วทำกระบองหายไปในลำห้วย หาเท่าใดก็ไม่พบ ที่ที่กระบองหายจึงเรียก บัดฏ็อมบอง ซึ่งเขาเรียกกันจนติดปาก คนไทยเลยเรียก พระตะบอง

หนังสือเล่มนี้ โดยส่วนตัวตั้งใจเขียนออกมาให้พ้นจากภาพเดิมที่เราารู้เกี่ยวกับพระตะบอง เพราะส่วนใหญ่พระตะบองในภาพจำของคน คือ พื้นที่การเสียดินแดน แต่เราไม่เคยถามว่าพระตะบองอยู่อย่างไร เป็นอย่างไร รู้สึกอย่างไรที่สงครามเกิดขึ้นแล้วมันกระทบ ไม่

เคยมีใครพูดในมุมมองของสิ่งที่พระตะบองเจอ จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้คือ การเสนอภาพพระตะบองที่ไม่ใช่หยุดอยู่แค่ประเด็นเรื่องเสียดินแดน เรื่องสงครามเพียงอย่างเดียว แต่เรามีมุมมองที่มันหลากหลายกับสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งบางประเด็นมันถกเถียงกันเองโดยหลักฐานอยู่แล้ว ในฐานะนักประวัติศาสตร์ เจอบ่อยมาก เช่น ฝรั่งเศสต้องเขียนเอาใจกัมพูชาอยู่แล้ว หรือตัวของสยามเองก็เขียนในมุมมองกลับกัน

หน้าที่ของนักประวัติศาสตร์ไม่ใช่การตัดสินว่าใครถูก ใครผิด แต่คือการนำเสนอข้อมูลทั้งสองฝ่ายให้ผู้อ่านไปตัดสินกันว่าคุณจะเชื่อตรงไหนมากกว่า ยิ่งเราเข้าถึงข้อมูลที่มีความหลากหลาย ก็จะทำให้ผลงานมีมิติมากขึ้น

พระตะบอง เป็นดินแดนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทุกยุค ทุกสมัย พระตะบองกลายเป็นฐานในการต่อต้านที่สำคัญมากๆ ไม่ว่าจะต่อต้านรัฐบาลที่พนมเปญเอง รวมถึงการต่อต้านที่ฝั่งไทยเข้าไปช่วย ซึ่งมีทั้งฝั่งไทยเข้าไปช่วยเองและตัวเขาพยายามจะต่อต้านเองด้วย

พระตะบองมีนโยบายอะไรบางอย่าง เป็นเมืองที่ค่อนข้างจะเป็นเอกเทศมากๆ อย่างเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจริง เช่น ช่วงหลังสงครามกลางเมือง มันจะเหลืออยู่ 2 พื้นที่ที่เขมรแดงยังยึดไม่ได้ คือ พระตะบอง กับ พนมเปญ

ฉะนั้น จะเห็นภาพว่าพระตะบองยังดำเนินชีวิตเป็นของตนเองอยู่ต่อไป แล้วสิ่งนี้กลายเป็นภาพหนึ่งที่เราเห็นภาพของพระตะบองในการรับแรงปะทะจากทั้งสองข้างได้ชัดเจนมากๆ นอกจากนี้ สิ่งสำคัญที่สุดคือเราไม่เคยมีการพูดถึงประเด็นอื่นเลย นอกจากปัจจัยทางการเมือง ซึ่งจริงๆ แล้วในเล่มนี้มีการพูดถึงปัจจัยทางการเมืองของทั้งสองประเทศว่ามันนำไปสู่การเกิดอะไรขึ้นกับพระตะบอง

นอกจากนี้ ยังฉายภาพพระตะบองในด้านที่เป็นเศรษฐกิจชัดเจนมาก การทำประมงก็ดี เป็นอู่ข้าวอู่น้ำ การเกษตรกรรมก็ดี ถือเป็นปัจจัยสำคัญ และเป็นปัจจัยที่ทำให้หนังสือเล่มนี้ถูกถ่ายทอดในรูปแบบที่แตกต่างไปจากการมองเรื่องการเสียดินแดน หรือเมืองชายแดนเท่านั้น

“

ไม่ยากให้คนจำภาพของการเสียดินแดนเพียง
อย่างเดียว พระตะบองเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์มาก
เป็นแหล่งปลูกข้าวสำคัญของกัมพูชา

ผศ.ดร.ณัฐพร ไทยจงรักษ์

”

(ต่อจากหน้า 9)

ไม่ยากให้คนจำภาพของพระตะบองในเรื่องการเสียดินแดนเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์มาก เป็นแหล่งปลูกข้าวสำคัญของกัมพูชา

มันมีคำอธิบายว่า ทำไมพระเจ้าตากสินต้องบุกไปตีเขมรในตอนนั้น ด้วยความที่เราเสียกรุงครั้งที่ 2 พื้นที่ตอนกลางของประเทศไม่สามารถปลูกข้าวได้ จึงจำเป็นต้องไปยึดพระตะบองหรือบุกเข้าไปเอาเสบียงอาหาร หรือแม้กระทั่งสงครามอาณาจักรอยุธยา (พ.ศ.2376-2390) คนปัจจุบันจะมองว่าเราสู้เพื่อชิงดินแดน แต่จริงๆ แล้วมีปัจจัยเสริมคือ พระตะบองเป็นพื้นที่ที่มีการเพาะปลูกข้าวเยอะมาก ติดกับโตนเลสาบ ในอดีตสงครามเป็นส่วยให้ราชสำนักสยามเยอะมาก

นี่คือหลักสำคัญตัวหนึ่งที่จะอธิบายว่าบริบทของสงครามไม่ใช่การไปรบเพียงอย่างเดียว แต่มันมีเงื่อนไขในเชิงเศรษฐกิจในช่วงเวลานั้นแฝงอยู่ด้วย

ก่อนหน้าที่จะเกิดความขัดแย้งไทย-กัมพูชาล่าสุด เราสองคนไปบรรยายให้นิสิต เอกภาษาไทย และเอกประวัติศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยพนมเปญ ก็จะมีคำถามในเชิงที่รุนแรง ซึ่งเราก็จิตใจบอบบาง เช่น เขาถูกสอนมาตลอดว่าศัตรูของเขา คือประเทศไทย ไม่รู้ว่าต่อให้พวกเขาไม่อยู่บนโลกนี้แล้ว วิธีคิดนี้จะหายไปหรือเปล่า แต่มันถูกหล่อหลอมมาในรูปแบบนี้มาโดยตลอดแล้วเกิดการผลิตซ้ำตลอดเวลา

การเรียนประวัติศาสตร์ ไม่ได้เรียนเพื่อเป็นศัตรูกันจริงๆ แล้วคือการเรียนด้วยความเข้าใจ อย่าเอาวิธีคิดในปัจจุบันไปตัดสินอดีต เพราะด้วยบริบทต่างๆ ไม่เหมือนกัน

ดร.ยิ่งยศ บุญจันทร์

ไขว้หลักฐานหลายมุม เปิดปากคำ ‘บุคคลที่ 3’

หนังสือเล่มนี้ใช้หลักฐานในหลากหลายมุมมอง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สำหรับผมมองว่าเป็นข้อจำกัด

คือ คู่กรณี เมื่อค้นเอกสารของฝั่งไทย เอกสารย้อมบันทึกในลักษณะข้อจำกัด เช่นเดียวกับทางฝั่งกัมพูชา ข้อมูลเอกสารในบางกรณีก็จะจำกัดเช่นกัน เพราะต่างฝ่ายต่างมีมุมมองต่างเรื่องราวต่างเหตุการณ์ ในลักษณะโน้มเอียง หรือมีการบันทึกตามสิ่งที่ตัวเองได้ทราบ

เมื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ในประเด็นนี้ การใช้หลักฐานของบุคคลที่ 3 หรือผู้มีความเกี่ยวข้อง เป็นตัวหนึ่งที่ใช้ในการศึกษา เพื่อเข้าถึงเหตุการณ์ในช่วงเวลานั้นให้เข้าใจความจริงได้มากที่สุด เอกสารที่ใช้จึงไม่ได้ใช้แค่ฝั่งไทยกับฝั่งกัมพูชา แต่ใช้เอกสารของบุคคลที่ 3 ด้วย เช่น หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่องราวของพระตะบองปรากฏในเอกสารของสหรัฐอเมริกา ในสำนักงานข่าวกรองกลาง (CIA-Central Intelligence Agency) จึงนำหลักฐานดังกล่าวมาร่วมวิเคราะห์

ส่วนตัวมองพระตะบองเหมือนมนุษย์ มีจุดเกิด เติบโต และความเป็นไปด้วยตัวเอง มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ มีร่องรอยทางโบราณคดีตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เข้าสู่สมัยพระนคร อย่างสมัยพระนครน้อยคนที่จะทราบว่าพระตะบองมีร่องรอยโบราณสถานร่วมสมัยกับเมืองพระนครอยู่ด้วย เช่น ปราสาทเอกพนม และปราสาทบานอน

โดยทั่วไปพอพูดถึงพระตะบอง คนจะมุ่งเป้าไปที่เรื่องสงครามการสูญเสียดินแดน และได้ดินแดน หลายๆ ครั้งรัฐบาลกลางของกัมพูชาเองยังไม่สามารถจัดการกับพื้นที่ตรงนี้ได้ในช่วงเวลา

“

การดำรงอยู่ของพระตะบองในแต่ละช่วงเวลา
ของประวัติศาสตร์ เป็นฐานที่มั่นของกลุ่มก้อน
ทางการเมือง โดยเฉพาะช่วงหลังการประกาศ
เอกราช เป็นพื้นที่ที่รัฐบาลกลางไม่สามารถเข้าไป
จัดการได้ ทำให้พระตะบองมีความเป็นเอกเทศ

ดร.ยิ่งยศ บุญจันทร์

”

หนึ่งเคยเป็นเขตปกครองพิเศษ ในช่วงที่กัมพูชาประกาศเอกราช
รัฐบาลกลางปกครองโดย พระบาทสมเด็จพระนโรดม สีหนุ
แต่ในเขตพระตะบองกลับกลายเป็นฐานอำนาจขนาดใหญ่ของ
ขบวนการเขมรอิสระ รวมถึงมีขบวนการชาตินิยมอื่นๆ ที่รัฐบาล
กลางก็ไม่สามารถจัดการเข้าถึงได้ ในทางกลับกันก็กลายเป็นฐาน
ปฏิบัติการหลายอย่าง จากปัจจัยความเป็นเมืองที่มีความอุดม
สมบูรณ์ รวมถึงมีพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษคือ มีวัฒนธรรมที่มีความ
แตกต่างจากวัฒนธรรมของทางกัมพูชา

พระตะบองเป็นพื้นที่รอยต่อของอำนาจฝั่งไทย-กัมพูชา
ลักษณะของเมืองเป็นพื้นที่ชายขอบ ที่ผลัดกันรับผลัดกันรุกของ
ทั้งฝั่งไทย-กัมพูชา ในการเข้าไปใช้อำนาจ

การดำรงอยู่ของพระตะบองในแต่ละช่วงเวลาของ
ประวัติศาสตร์ เป็นฐานที่มั่นของกลุ่มก้อนทางการเมือง โดย
เฉพาะช่วงหลังการประกาศเอกราช เป็นพื้นที่ที่รัฐบาลกลางไม่
สามารถเข้าไปจัดการได้ ทำให้พระตะบองมีความเป็นเอกเทศ คือ
ไม่สามารถมีใครเข้าไปใช้อำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จและเด็ดขาด

เราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ไทย-กัมพูชา มีความสัมพันธ์กัน
มาเป็นร้อยเป็นพันปี ฉะนั้น มันมีการกระทบกระทั่งเหมือนเพื่อน
กัน มีการตีกันเป็นเรื่องปกติ ความสัมพันธ์มันจึงไม่แค้นกันใน
เรื่องความขัดแย้ง

พ.ศ.2568 คือวาระครบรอบ 75 ปีความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา
เข้มที่ระลอกงาน 75 ปี ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่ทางฝั่งรัฐบาลไทยกับ
รัฐบาลกัมพูชาช่วยกันทำ กลายเป็นแร็วโอเพิ่มไปแล้ว

ตอนไปบรรยายที่มหาวิทยาลัยภูมิทรพนมเปญในช่วงเวลา
นั้น เราหวังว่าจะเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเฉลิมฉลองความ

สัมพันธ์ไทย-กัมพูชา แต่พอกลับมาไม่ถึงสัปดาห์สถานการณ์ก็
เลวร้ายลง กลายเป็นว่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ถูกหยิบไปใช้เป็น
เครื่องมือหลายๆ อย่างในหลายๆ ครั้ง

การอ่านหนังสือเล่มนี้ไม่ได้บอกมาให้มีความขัดแย้ง แต่
อยากให้ผู้อ่านเข้าใจบริบทสภาพแวดล้อมในช่วงที่เหตุการณ์นั้น
เกิดขึ้น อย่างช่วงเวลาหนึ่งเกิด ‘แผนการกรุงเทพ’ หรือ ‘แผน
บางกอก’ ซึ่งเอกสารฝั่งไทยไม่พูดถึง หรือพูดถึงน้อยมาก มีแค่
ประโยคเดียวที่สืบค้นบอกว่า ‘เราจะไม่สั่งการเป็นเอกสาร’ เพราะ
อะไร? เพราะแผนการนี้คือการสนับสนุนการโค่นล้มรัฐบาลฝั่ง
กัมพูชา พอพูดแบบนี้ฝั่งไทยเป็นผู้ร้าย ส่วนฝั่งกัมพูชาคือผู้ถูก
กระทำ

สำหรับเอกสารฝั่งกัมพูชาแน่นอนว่าโจมตีฝั่งไทย ซ้อมันก็บอก
อยู่แล้วว่า แผนการกรุงเทพ แผนบางกอก แต่ส่วนหนึ่งที่ไม่ได้รับ
การพูดถึงเลยคือ บริบทอะไรที่นำไปสู่การเกิดแผนการนี้ คนอ่าน
จะได้ทราบว่ามันอยู่ภายใต้บริบทของสงครามเย็น ซึ่ง
รัฐบาลไทยเวลานั้น จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีความหวาดวิตก
กังวลในภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวฝั่ง
กัมพูชาดำเนินนโยบายในลักษณะเป็นกลาง การเป็นกลางของ
กัมพูชาโดยหลักการมันควรจะอยู่กันได้กับทางฝั่งไทย แต่ฝั่งไทย
ในตอนนั้นบอกชัดเจนว่า อะไรที่ไม่เข้าข้างฝ่ายเสรีประชาธิปไตย
รับไม่ได้ จึงเป็นที่มาของแผนการแบบนี้

เมื่อพูดถึงเหตุการณ์นี้ เอกสารทางฝั่งราชการไทยปฏิเสธ
ด้วยซ้ำว่าเราไม่มีส่วนร่วม แต่เรื่องราวทั้งหมดกลับปรากฏใน
เอกสารของบุคคลที่ 3 อย่าง ฝรั่งเศสและสำนักงานข่าวกรอง
กลาง (CIA) กระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ท้าย

ที่สุดแล้วความขัดแย้งมันมีปรากฏอยู่ แต่มันมีความจำเป็นอย่างมากในสถานการณ์ปัจจุบันคือบริบท อย่างกรณีอานามสยามยุทธ พระตะบองได้รับความยากลำบาก เพราะเป็นเส้นทางเดินทัพ ข้าราชการฝ่ายไทยเข้าไปจัดการพื้นที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การชุดคลองของฝั่งไทยมีเรื่องของการตัดกำลัง พอเป็นการตัดกำลัง ฝั่งไทยได้ประโยชน์ แต่ในทางปฏิบัติผู้คนที่ในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อน เพราะมันเป็นการเปลี่ยนเส้นทางแม่น้ำ และการประมงก็ได้รับผลกระทบด้วย

หนังสือเล่มนี้ให้ข้อมูลเรื่องของการบริบท ที่อธิบายที่มาที่ไปในแต่ละช่วงเวลา มันมีเหตุปัจจัยที่ทำให้ได้รับผลกระทบแตกต่างกันไป อย่างในช่วงของกรณีพิพาทอินโดจีน ปี พ.ศ.2483-2484 (ค.ศ.1940-1941) พระตะบองกลับมาอยู่ใต้การปกครองของไทยยาวๆ

อำนาจของส่วนรัฐ การดำเนินนโยบายของส่วนกลาง มีผลกระทบต่อพระตะบอง แต่ในส่วนของกรณีเคลื่อนไหว พระตะบองเป็นเอกเทศ เป็นพื้นที่ปกครองพิเศษ และเป็นพื้นที่ที่ส่วนกลางไม่สามารถเข้าไปจัดการได้ พระตะบองมีจุดแข็ง โดยเป็นพื้นที่ฐานทางด้านเศรษฐกิจ การเคลื่อนไหวช่วงหลังประกาศเอกราชฐานที่มั่นของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง ตั้งอยู่ในพระตะบอง มีการไปมาหาสู่ของบุคคล การสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบ ซึ่งตัวเอกสารมีการพูดถึงชื่อคน ห้างสรรพสินค้าและร้านค้าที่สนับสนุน

ช่วงอาณานิคมฝรั่งเศส พระตะบองกลายเป็นพื้นที่ที่ผู้ปกครองฝรั่งเศสพยายามจัดการ เช่น การตั้งโรงเรียนพุทธแบบ

ใหม่ เพราะเกิดปัญหาว่าคนสวดบาสีทำนองไทย นี่เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าพื้นที่เป็นเอกเทศ จำเป็นจะต้องมีการจัดการและจัดระเบียบ จนถึงประกาศเอกราชพื้นที่ตรงนี้รัฐบาลกลางยังต้องออกกฎว่า ห้ามการติดต่อราชการ ซึ่งพระตะบองอยู่ภายใต้การปกครองของอาณานิคมฝรั่งเศสมาถึงจุดหนึ่ง ช่วงระยะเวลาใหญ่แล้วยังไม่สามารถจัดการกับวัฒนธรรมบางอย่างที่มีอยู่ แต่ไม่ได้หมายความว่าเขาอยากอยู่กับไทย

ส่วนด้านศิลปกรรม วัดในพระตะบองมีลักษณะพิเศษ มีความเป็นเอกเทศจากชนบทของกัมพูชา โดยเป็นลักษณะเฉพาะของช่างท้องถิ่น

หนังสือ 'พระตะบอง: ดินแดนใต้เงา 2 รัฐ' เปิดเผยผลการศึกษาประวัติศาสตร์ซึ่งกินช่วงระยะเวลาอันหลายร้อยปีของพื้นที่พระตะบอง เผยให้เห็นภาพความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา ในแง่มุมที่กว้างขวางและลึกซึ้งไปกว่าประวัติศาสตร์ความเป็นมา ชมรายละเอียดเพิ่มเติม-สั่งซื้อ ได้ที่ <https://www.matichonbook.com/> โทร 0-2589-0020 ต่อ 3350-3360

รัตนาพร กุลหงษ์
สายน้ำ กริชไกรวรรณ